

نقش واسطه‌ای طرحواره‌سازی نایافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین قالب‌های فکری جنسیتی با جبران افراطی

مهسا صادقی^۱، مهرناز احمدی^{۲*}

چکیده

هدف پژوهش حاضر تعیین نقش واسطه‌ای طرحواره‌سازی نایافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین قالب‌های فکری جنسیتی و جبران افراطی بود. روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب بود. ۲۲۸ دانشجوی زن و مرد در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ با روش نمونه‌برداری در دسترس به صورت آنلاین انتخاب شدند و به پرسشنامه طرحواره یانگ-فرم کوتاه نسخه سوم، فرم بلند سیاهه نقش جنسیتی بم و سیاهه جبران افراطی یانگ پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از ابزارهای آمار توصیفی و تحلیل مسیر تحلیل شد. نتایج نشان داد که اثر مستقیم قالب‌های فکری زنانه و مردانه به صورت مثبت بر طرحواره بریدگی و طرد معنادار بود. اثر مستقیم طرحواره بریدگی و طرد و قالب‌های فکری زنانه به صورت مثبت بر جبران افراطی معنادار هستند، اما اثر مستقیم قالب فکری مردانه بر جبران افراطی معنادار نبود. اثر غیر مستقیم قالب‌های فکری زنانه و مردانه به صورت مثبت بر جبران افراطی با واسطه طرحواره بریدگی و طرد معنادار بود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود از مداخلات رسانه‌های جمعی و آموزش و پرورش برای کاهش قالب‌های فکری جنسیتی استفاده شود.

کلیدواژه‌ها: جبران افراطی، طرحواره‌سازی نایافته اولیه بریدگی و طرد، قالب‌های فکری جنسیتی.^۱

^۱ کارشناس ارشد روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، تهران، ایران.

Mahsa.sadeghi.733@gmail.com

^۲ نویسنده مسئول: استادیار گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، تهران، ایران.

M_ahmadi@azad.ac.ir

مقدمه

در تمام جوامع انسانی، تمایزهای اجتماعی بر پایه نقش جنسیتی^۱ بین زنان و مردان شناخته شده است. نقش جنسیتی، مفهومی جامعه‌شناختی است و با واژه جنس^۲، متفاوت است؛ چون نقش جنسیتی، زنان و مردان را بیش از طبقه‌بندی طبیعی آنها، از نظر اجتماعی طبقه‌بندی می‌کند و افزون بر آن، بر تقسیم‌بندی زنان و مردان و روابط سلسله‌مراتبی بین آنها تاکید می‌کند. به بیان Bem^۳ (۱۹۸۱) نقش جنسیتی فعالیتی است که زنان و مردان با فراوانی‌های مختلف درگیر آن هستند، این رفتارهای وابسته به جنس، بخشی از الگویی است که زنانه یا مردانه شناخته شده‌اند. قالب‌های فکری جنسیتی^۴، مجموعه سازمان یافته‌ای از باورها درباره زنان و مردان هستند و در برگزیده اطلاعات ظاهر جسمانی، بازخوردها، علایق، رگه‌های روانی، روابط اجتماعی و نوع شغل زنان و مردان هستند. قالب‌های فکری جنسیتی نه تنها برای توصیف دیگران بلکه برای توصیف خود نیز استفاده می‌شوند. توصیف خود بر اساس قالب‌های فکری می‌تواند بر شکل‌گیری هویت افراد در جهت انطباق با این قالب‌ها تاثیر بگذارد. از این طریق ویژگی‌های قالب‌های فکری می‌توانند درونی شوند و به بخشی از هویت فرد تبدیل شوند. تشکیل قالب‌های فکری جنسیتی پس‌خوراند طبیعی کاربرد طرحواره‌های جنسیتی^۵ است. وجود طرحواره‌های جنسیتی، شکل‌گیری قالب‌های فکری جنسیتی را افزایش می‌دهد. قالب‌های فکری جنسیتی، باورها و بازخوردهایی درباره زنان و مردان است. مفاهیم نقش جنسیتی و قالب‌های فکری جنسیتی، به یکدیگر مرتبط است و در واقع، نقش‌های

-
1. Gender
 2. Sex
 3. Bem
 4. Gender stereotypes
 5. Gender schemas

جنسیتی به قالب‌های فکری جنسیتی تبدیل می‌شوند. قالب‌های فکری جنسیتی بسیار موثر است و بر مفهوم‌سازی زنان و مردان و ایجاد مقوله‌های اجتماعی برای جنس تاثیر می‌گذارند. به بیان یانگ (یانگ، کلووسکو، ویشار^۱ ۱۳۹۸/۲۰۰۳) نقش جنسیتی در نحوه بروز عوامل محیطی بر آسیب‌شناسی نهایی موثر است. از نظر او زنان بیشتر اطاعت و مردان بیشتر، کنش‌نمایی و پرخاشگری می‌کنند. قالب‌های فکری جنسیتی به عنوان اهرم فشار عمل می‌کنند، تحت فشار این اهرم مردان و عمدتاً زنان دست به رفتارهایی می‌زنند که مهم‌ترین آنها جبران‌های افراطی^۲ است. یافته‌های پژوهشی در خصوص تفاوت نقش جنسیتی در راهبردهای^۳ مقابله با یکدیگر هم سو نیستند. راهبردهای مقابله در نمونه‌های زیادی بررسی شده است که در بین آنها پژوهشی یافت نشد که نوع راهبردهای مقابله سنجش شده در آن، از نوع سبک‌های مقابله^۴ یانگ (جبران افراطی، اجتناب^۵ و تسلیم^۶) و نقش‌های جنسیتی باشد. برخی پژوهش‌ها تفاوت‌های جنسیتی را در سبک‌های مقابله بررسی کرده‌اند. پژوهش گریوز، هال، دیس کارچ، هایش^۷ (۲۰۲۱) نشان داد که زنان از بعد مقابله‌ای متمرکز بر احساسات استفاده می‌کنند و بیشتر از مردان از راهبردهای مقابله حواس‌پرتی، حمایت عاطفی و تخلیه استفاده می‌کنند. پژوهش سین‌ها، لاتا^۸ (۲۰۱۸) نشان داد که زنان تمایل به استفاده از سبک‌های مقابله در جهت تغییر دادن واکنش‌های هیجانی خود در موقعیت دارند در حالی که مردان از روش‌های ابزار محور بیشتری، برای مدیریت تجربه‌های تنیدگی‌زا استفاده می‌کنند.

-
1. Young, Klosko, Weishaar
 2. Overcompensation
 3. Strategies
 4. Coping styles
 5. Avoidance
 6. Surrender
 7. Graves, Hall, Dias Karch, Haischer
 8. Sinha, Latha

۱۴۴..... نقش واسطه‌ای طرحواره‌سازی نیافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین ...

طرحواره‌ها، باورها و احساس‌های مهمی در مورد خود و محیط هستند که افراد آن را بدون چون و چرا پذیرفته‌اند. طرحواره‌های سازش نیافته اولیه، الگوها و درون مایه‌های عمیقی هستند که از خاطرات، هیجان‌ها و شناخت‌ها تشکیل شده‌اند، در دوران کودکی یا نوجوانی شکل گرفته‌اند، و به شدت ناکارآمد هستند. طرحواره‌های سازش نیافته اولیه معمولاً خارج از هشیاری هستند و افراد را از لحاظ روان‌شناختی در برابر افسردگی، تنیدگی، روابط ناکارآمد و اختلال‌های روانی، آسیب‌پذیر می‌سازند (یانگ و برون^۱، ۲۰۰۱). برانگیختگی طرحواره تهدیدی است برای فرد که باید با سبک مقابله خاصی به آن پاسخ دهد. تمام موجودات زنده در مقابل تهدید سه واکنش اساسی نشان می‌دهند جنگ^۲، گریز^۳ و میخکوب شدن^۴. این سه واکنش با سبک‌های مقابله جبران افراطی، اجتناب و تسلیم که یانگ معرفی می‌کند، همخوانی دارند (یانگ، ۱۹۹۹). در سبک مقابله جبران افراطی، افراد از طریق افکار، احساسات و روابط بین فردی به گونه‌ای با طرحواره می‌جنگد که انگار طرحواره متضادی دارند. آنها سعی می‌کنند تا حد ممکن با دوران کودکی خود یعنی زمان شکل‌گیری طرحواره متفاوت باشند. جبران افراطی به عنوان جایگزینی برای درد ناشی از طرحواره به وجود می‌آید بدین ترتیب فرد، راه گریزی از احساس درماندگی و آسیب‌پذیری روزافزون خود پیدا می‌کند (یانگ و همکاران، ۲۰۰۳/۱۳۹۸). پژوهش مک‌دان، هیوی، مک‌کالی، دوکری^۵ (۲۰۱۸) نشان داد که طرحواره‌های خاص پیش‌بینی‌کننده‌های مستقل در رابطه با مقابله سازش نیافته، مقابله سازش یافته و انعطاف‌پذیری هستند.

-
1. Brown
 2. Fight
 3. Flight
 4. Freeze
 5. Mcdonnell, Hevey, Mccauley, Ducray

به بیان یانگ (۱۹۹۰) اگر چه عوامل مربوط به جامعه، مدرسه و همسال‌ها در شکل‌گیری طرحواره‌ها موثر هستند، اما اثر آنها، آن وسعت و ثبات اثر عوامل خانوادگی را ندارد. زمانی که این طرحواره‌ها فعال می‌شوند می‌توانند بر ادراک، واقعیت و پردازش شناختی افراد اثر بگذارند. یانگ هجده طرحواره‌سازش - نیافته اولیه را در قالب پنج تکلیف تحولی اساسی طبقه‌بندی کرده است که افراد از همان آغاز کودکی باید در طی تحول خود این تکالیف را در رابطه با والدین و محیط، با موفقیت پشت سر بگذارند. این پنج قلمرو عبارت است از قلمرو بریدگی و طرد^۱، قلمرو استقلال عمل و عملکرد مختل^۲، قلمرو محدودیت مختل^۳، قلمرو دیگر جهت‌مندی^۴ و قلمرو گوش به زنگی بیش از حد و بازداری^۵ (یانگ، ۱۹۹۹). در پژوهش حاضر، طرحواره بریدگی و طرد که شامل قلمروهای رهاشدگی/بی‌ثباتی^۶، نقص/شرم^۷، انزوای اجتماعی/بیگانگی^۸، بی‌اعتمادی/بدرفتاری^۹ و محرومیت هیجانی^{۱۰}، مورد مطالعه قرار دارند. افرادی که طرحواره بریدگی و طرد دارند احساس می‌کنند چهره‌های مهم زندگی آنها نمی‌توانند حمایت عاطفی و تشویق لازم را به آنها بدهند و نوعی بی‌ثباتی و بی‌اعتمادی نسبت به دریافت محبت و برقراری ارتباط با اطرافیان در فرد شکل می‌گیرد، در نتیجه احساس نقص، حساسیت به انتقاد، سرزنش و نیاز به اثبات خویش، امنیت و همدلی از مشخصه‌های بارز طرحواره بریدگی و طرد است. افرادی که طرحواره آنها در قلمرو بریدگی و طرد قرار می‌گیرد، اغلب بیشترین آسیب را می‌بینند. بسیاری از آنها، دوران کودکی

-
1. Disconnection and rejection
 2. Impaired autonomy and performance
 3. Impaired limits
 4. Other-directedness
 5. Overvigilance/Inhibition
 6. Abandonment/Instability
 7. Defectiveness/Shame
 8. Social Isolation/Alienation
 9. Mistrust/Abuse
 10. Emotional deprivation

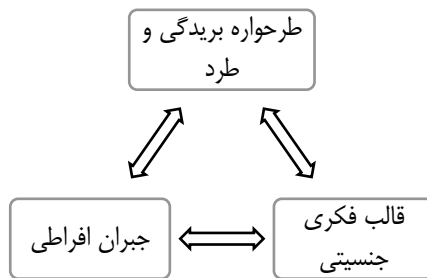
۱۴۶..... نقش واسطه‌ای طرحواره سازش‌نیافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین ...

تکان‌دهنده‌ای داشته‌اند (یانگ و همکاران، ۱۳۹۸/۲۰۰۳). یافته‌های پژوهشی در خصوص تفاوت نقش جنسیتی در طرحواره‌های سازش‌نیافته اولیه، با یکدیگر هم سو نیستند. در پژوهش‌های بسیاری که در قلمروهای طرحواره‌های سازش‌نیافته اولیه اجرا شده است، تعداد اندکی تفاوت‌های نقش جنسیتی در طرحواره‌های مختلف را بررسی کرده‌اند. پژوهش دلسیا، ایناچ و استانیچو^۱ (۲۰۱۷) تفاوت معناداری بین برخی ابعاد طرحواره سازش‌نیافته در زنان و مردان را تأیید کرده است و نشان داده که زنان در قلمرو بریدگی و طرد به غیر از طرحواره نقص، نمره بالاتر نسبت به مردان دارند. پژوهش مهدی‌زاده، دره‌کردی (۱۳۹۹) نشان داد که مردان در قلمرو طرحواره بریدگی و طرد نمره بالاتر از زنان داشتند. پیشینه موجود نشان می‌دهد که هم نقش جنسیتی با جبران افراطی (گریوز و همکاران، ۲۰۲۱؛ عرب‌پور و همکاران، ۱۳۹۷؛ سین‌ها و همکاران، ۲۰۱۸) و هم جبران افراطی با طرحواره‌ها (مک‌دان و همکاران، ۲۰۱۸) و هم قالب‌های فکری جنسیتی با طرحواره‌های سازش‌نیافته اولیه (دلسیا و همکاران، ۲۰۱۷؛ مهدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹) رابطه دارند.

اهمیت بررسی قالب‌های فکری جنسیتی به دلیل آثار زیان‌باری است که در جامعه به دنبال دارد و از جمله آنها تبعیض و اغتشاش میان جنس‌ها است. در واقع، هسته شناختی تبعیض جنسیتی، قالب‌های فکری مربوط به جنس است. ضرورت بررسی قالب‌های فکری جنسیتی به دلیل آن است که تبعیض و نابرابریهای جنسیتی از نظر تاریخی، بسیار مشکل‌سازتر از تبعیض و نابرابری طبقاتی است که اثر قالب‌های فکری جنسیتی به اندازه‌ای است که مانع مشارکت و محروم کردن بخش عظیمی از نیروی انسانی و باعث ایجاد نابرابری جنسیتی در جامعه می‌شود (جزنی، ۱۳۸۰). در پژوهش حاضر، با شناخت این قالب‌ها، گام

مهمی در پیشگیری از تبعیض جنسیتی به ویژه علیه زنان برداشته می‌شود و همچنین به زنان که در انتقال فرهنگ و میراث گذشتگان به آیندگان و در جامعه‌پذیر کردن کودکان، نقشی موثر ایفا می‌کنند، کمک می‌کند تا قالب‌های فکری جنسیتی را از گردونه بازتولید ضدفرهنگی خارج نمایند و در راه تربیت نسلی با شناختی درست و بینشی روشن تبدیل به نیرویی قوی شوند. این پژوهش با هدف تعیین نقش نیاز به ثبات، امنیت، محبت، عشق و تعلق خاطر برآورده نشده در بروز رفتارهای مقابله ناسالم به شکل رفتارهای جبرانی افراطی که ناشی از قالب‌های فکری جنسیتی هستند و به منظور دستیابی به یافته‌هایی که می‌توانند در پیشگیری اختلال‌های ناشی از آنها به کار بسته شوند، انجام شد.

طرحواره بریدگی و طرد در رابطه بین قالب‌های فکری جنسیتی و جبران افراطی نقش واسطه‌ای دارد.

شکل ۱: مدل مفهومی مفروض

روش

روش این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب در سال تحصیلی ۹۹-۹۸ بود. بنا

۱۴۸..... نقش واسطه‌ای طرحواره سازش‌نیافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین ...

به نظر کلاین^۱ (۲۰۱۰) حجم نمونه بر اساس، ۲۲۸ دانشجوی زن و مرد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب بودند که در دامنه سنی ۱۸ تا ۵۳ سال قرار داشتند که با روش نمونه‌برداری در دسترس و به دلیل بروز بحران کرونا به صورت آنلاین انتخاب شدند. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی شامل محاسبه شاخص‌های آماری مرکزی و پراکندگی جهت سازماندهی داده‌ها و همچنین از تحلیل مسیر برای تحلیل داده‌ها استفاده شدند.

ابزار

سیاه‌ظ نقش جنسیتی بم فرم بلند^۲: فرم بلند سیاه‌ظ نقش جنسیتی بم (بم، ۱۹۷۴) دارای ۶۰ گویه است. از ۶۰ گویه موجود، ۲۰ گویه به صورت قالب فکری زنانه، ۲۰ گویه به صورت قالب فکری مردانه و ۲۰ گویه خنثی است؛ یعنی رفتار وابسته به جنس نیست. بم در سال ۱۹۷۴ بر اساس تحلیل عوامل انجام شده بر روی فرم بلند، در سال ۱۹۸۱ فرم کوتاه سیاه‌ظ نقش جنسیتی را ساخت. فرم کوتاه آن یک مقیاس ۳۰ گویه‌ای است. در این ابزار هر فرد در برابر هر ماده به خود نمره‌ای بین هرگز اینطور نیست (۱) تا همیشه اینطور است (۷) می‌دهد. هر گویه، بر اساس ابعاد مستقل زنانه، مردانه، خنثی بودن و نامتمایز بودن نمره‌گذاری می‌شود. این سیاه‌ظ دو جنسیتی و نامتمایز بودن را نیز می‌سنجد. اعتبار و روایی این ابزار توسط بم (۱۹۷۴) تایید و از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۸۰ گزارش شد که نشان دهنده سطح بالایی هماهنگی درونی ابزار است. در محاسبه روایی، ضریب همبستگی ۰/۹۹ گزارش شد. در پژوهش علی‌اکبری دهکردی (۱۳۸۶) در بررسی روایی این پژوهش در زنان و مردان به ترتیب ۰/۹۹ و

-
1. Kline
 2. Bem Sex Role Inventory Long Form (BSRI)

۰/۷۵ و همچنین ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس زنانه ۰/۸۲ و مقیاس مردانه ۰/۷۸ گزارش شد. در پژوهش حاضر، اعتبار از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس زنانه ۰/۷۲ و مقیاس مردانه ۰/۷۰ به دست آمد.

سیاهه جبران افراطی یانگ^۱: سیاهه جبران افراطی یانگ (یانگ، ۱۹۹۵) دارای ۴۸ گویه است و به بررسی سبک مقابله جبران افراطی می‌پردازد. هر گویه دارای زیربنایی از چند طرحواره مختلف است که راهبردهای افراطی چون رفتار انتقادگرایانه، خود اتکایی افراطی، ذهن وسواسی، خوش بینی بیش از حد، رفتارهای برانگیخته‌وار و نارزنده‌سازی در پاسخ به طرحواره‌ها را دربرمی‌گیرد. گویه‌های این مقیاس در یک طیف لیکرت ۱ تا ۶ درجه‌ای از کاملاً نادرست (۱) تا کاملاً درست (۶) نمره‌گذاری می‌شوند. نمرات بالا در این سیاهه نشان دهنده وجود راهبرد جبران افراطی غالب در فرد است. اعتبار ابزار توسط یانگ و همکاران (۱۳۹۸/۲۰۰۳) تایید شده و همچنین ضریب روایی این ابزار ۰/۷۵ و ضریب اعتبار این ابزار ۰/۸۱ به دست آمده است. در پژوهش نوربالا، علی‌پور و بهرامی (۱۳۹۵) روایی این ابزار از طریق دو نیمه‌سازی ۰/۷۹ و ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۲ گزارش شد. در پژوهش حاضر، اعتبار از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای جبران افراطی ۰/۹۰ به دست آمد.

پرسشنامه طرحواره یانگ - فرم کوتاه نسخه سوم^۲: پرسشنامه طرحواره یانگ - فرم کوتاه نسخه سوم (یانگ، ۲۰۰۵) ابزاری خودگزارشی با ۹۰ گویه برای سنجش ۱۸ طرحواره فرض شده توسط یانگ در ۵ قلمرو قرار دارد. این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت شش درجه‌ای از کاملاً نادرست (۱) تا کاملاً درست

-
1. Young overcompensation inventory (YOI)
 2. Young Schema Questionnaire Short Form (YSQ-S3)

۱۵۰..... نقش واسطه‌ای طرحواره‌ سازش‌ نیافته‌ اولیه‌ بریدگی و طرد در رابطه بین ...

(۶) نمره‌گذاری می‌شود. ۱۸ طرحواره و ۵ قلمرو طرحواره عبارت هستند از: در قلمرو بریدگی و طرد: طرحواره محرومیت هیجانی طرحواره رهاشدگی / بی‌ثباتی، طرحواره بی‌اعتمادی / بدرفتاری، طرحواره انزوای اجتماعی / بیگانگی، طرحواره نقص / شرم. جملات این پرسشنامه طبق طرحواره‌های خاصی دسته‌بندی شده‌اند (یانگ و همکاران، ۱۳۹۸/۲۰۰۳). نمره‌های این پرسشنامه با جمع نمرات گویه‌های هر مقیاس به دست می‌آید. به عبارت دیگر هر مقیاس دارای ۵ گویه است که نوع طرحواره‌ سازش‌ نیافته اولیه را اندازه می‌گیرد. نمره‌ بالا حاکی از میزان بالای طرحواره‌های سازش‌ نیافته اولیه در فرد است. اعتبار و روایی این ابزار توسط اشمیت، جوینر، یانگ و تلچ^۱ (۱۹۹۵) تایید شد و برای هر طرحواره‌ سازش‌ نیافته اولیه، ضریب آلفایی از ۰/۸۳ تا ۰/۹۶ به دست آمد و ضریب آزمون-بازآزمون در جمعیت غیر بالینی بین ۰/۵۰ تا ۰/۸۲ بود. در پژوهش ابراهیمی و نعمت طاوسی (۱۳۹۷) اعتبار از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای طرحواره‌ سازش‌ نیافته اولیه ۰/۹۶ و در قلمرو بریدگی و طرد ۰/۹۰ گزارش شد. در این پژوهش، اعتبار از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای طرحواره‌ بریدگی و طرد ۰/۸۳ به دست آمد.

یافته‌ها

جدول ۱ میانگین، انحراف استاندارد و ضرایب همبستگی جبران افراطی، طرحواره‌ بریدگی و طرد و قالب‌های فکری جنسیتی را نشان می‌دهد. برای بررسی رابطه‌ بین متغیرهای جبران افراطی، طرحواره‌ بریدگی و طرد و قالب‌های فکری جنسیتی آزمون همبستگی پیرسون اجرا شد و نتایج نشان دادند که

1. Schmidt, Joiner and Telch

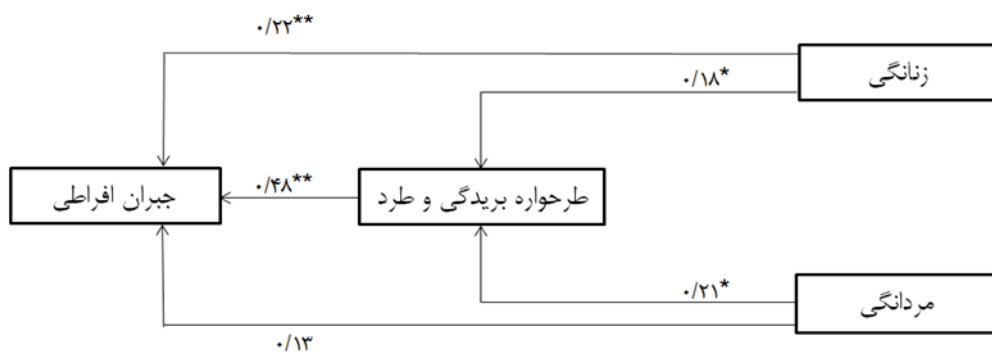
جبران افراطی با طرحواره بریدگی و طرد و قالب‌های فکری زنانه و مردانه رابطه مثبت معنادار وجود دارد. افزون بر آن طرحواره بریدگی و طرد نیز با قالب‌های فکری زنانه و مردانه رابطه مثبت معنادار دارد.

جدول ۱: ضرایب همبستگی جبران افراطی، طرحواره بریدگی و طرد و قالب‌های فکری جنسیتی

متغیرها	۱	۲	۳
۱- جبران افراطی	-		
۲- طرحواره بریدگی و طرد	۰/۵۷*	-	
۳- زنانه	۰/۴۳*	۰/۳۰*	-
۴- مردانه	۰/۴۰*	۰/۳۱*	۰/۶۳*

* $P < 0/00$

نتایج حاصل از اجرای تحلیل مسیر با روش بیشینه درست نمایی^۱ جهت تعیین نقش واسطه‌ای طرحواره بریدگی و طرد در ارتباط قالب‌های فکری جنسیتی با جبران افراطی در شکل ۱ با ضرایب استاندارد و معناداری ضرایب هر کدام از مسیرها به نمایش در آمده است.

(* $P < 0/05$ و ** $P < 0/01$)

شکل ۱ نمودار مسیرهای برازش یافته با مدل استاندارد

1. Maximum likelihood

۱۵۲..... نقش واسطه‌ای طرحواره سازش‌نیافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین ...

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهند که اثر مستقیم قالب‌های فکری زنانه و مردانه به صورت مثبت بر طرحواره بریدگی و طرد معنادار هستند. بر اساس نتایج، اثر مستقیم طرحواره بریدگی و طرد به صورت مثبت بر جبران افراطی معنادار است، اثر مستقیم قالب فکری زنانه به صورت مثبت بر جبران افراطی معنادار است، اما اثر مستقیم قالب فکری مردانه بر جبران افراطی معنادار نیست. نتایج جدول ۲ نشان می‌دهند اثر غیر مستقیم قالب‌های فکری زنانه و مردانه به صورت مثبت بر جبران افراطی با واسطه طرحواره بریدگی و طرد معنادار است. این یافته‌ها نشان دادند قالب‌های فکری جنسیتی با واسطه طرحواره بریدگی و طرد، بر جبران افراطی اثر غیر مستقیم معنادار دارند که فرضیه پژوهش را مبنی بر این که "طرحواره بریدگی و طرد در رابطه بین قالب‌های فکری جنسیتی و جبران افراطی نقش واسطه‌ای دارد" را تایید می‌کنند. نتایج آزمون تحلیل مسیر بیانگر آن است که ۱۷ درصد از واریانس طرحواره بریدگی و طرد از طریق قالب‌های فکری جنسیتی تبیین پذیر است. همچنین قالب‌های فکری جنسیتی و طرحواره بریدگی و طرد توانایی تبیین ۳۶ درصد از واریانس جبران افراطی را دارند. یافته‌های پژوهش نشان دادند بین قالب‌های فکری جنسیتی با جبران افراطی و طرحواره بریدگی و طرد رابطه مثبت معنادار وجود دارد. بر اساس نتایج، بین طرحواره بریدگی و طرد با جبران افراطی نیز رابطه مثبت معنادار وجود دارد. در ادامه، نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان داد طرحواره بریدگی و طرد در رابطه قالب‌های فکری جنسیتی با جبران افراطی اثر غیر مستقیم معنادار (نقش واسطه‌ای) دارد که این یافته‌ها در جهت تایید فرضیه پژوهش است.

جدول ۲ ضرایب استاندارد کل، مستقیم و غیر مستقیم در مدل

مسیرها	اثر کل	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	واریانس تبیین شده
بر طرحواره بریدگی و طرد از	۰/۱۸	۰/۱۸	-	۰/۱۷
زنانه	۰/۱۸	۰/۱۸	-	

مسیرها	اثر کل	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	واریانس تبیین شده
مردانه	۰/۲۰	۰/۲۰	-	
بر جبران افراطی از				۰/۳۶
طرحواره بریدگی و طرد	۰/۴۸	۰/۴۸	-	
زنانه	۰/۳۰	۰/۲۱	۰/۰۸*	
مردانه	۰/۲۳	۰/۱۳	۰/۱۰*	

*P<۰/۰۰

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که اثر مستقیم قالب‌های فکری زنانه و مردانه به صورت مثبت بر طرحواره بریدگی و طرد معنادار است. این یافته با نتیجه پژوهش دلسیا و همکاران (۲۰۱۷)، مهدوی‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) مبنی بر اینکه طرحواره‌های سازش‌نا یافته اولیه با قالب‌های فکری جنسیتی رابطه دارند، همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت، افراد در دوران کودکی دریافت می‌کنند که هویت‌ها و نقش‌های جنسیتی زنانه و مردانه در زندگی اجتماعی وجود دارند، بنابراین طرحی مبتنی بر جنس را تدوین می‌کنند که پردازش اطلاعات آینده را از طریق طبقه بندی‌های هویت‌ها و نقش‌ها مورد استفاده قرار می‌دهند. هنگامی که کودک درک کرد که به کدام گروه جنسیتی تعلق دارد و به فرض ثبات این دریافت، هویت‌ها و نقش‌ها را به رفتارهای خود اضافه می‌کند. در عین حال، طرحواره‌ها به عنوان شیوه‌های مهم قالب‌سازی جنسیتی دیدگاه افراد درباره محیط و روابط در نظر گرفته می‌شوند که بر فرایندهای توجه، حافظه و استنباط اجتماعی از هویت‌ها و نقش‌های جنسیتی تاثیر می‌گذارند. با تحول کودکان، آنها طرحواره‌هایی به دست می‌آورند که شناخت آنها را درباره جنس جهت می‌دهند. این طرحواره‌ها بر پردازش اطلاعات و حل مساله در حافظه و نیز تنظیم رفتار تاثیر می‌گذارند (بم، ۱۹۸۱). افرادی که طرحواره

۱۵۴..... نقش واسطه‌ای طرحواره سازش‌نیافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین ...

سازش‌نیافته بریدگی و طرد دارند، نمی‌توانند دلبستگی‌های ایمن و رضایت بخشی با دیگران برقرار کنند؛ این افراد در خانواده‌هایی بزرگ می‌شوند که معمولاً بی‌ثبات، بد رفتار، سرد و بی‌عاطفه، طرد کننده یا منزوی هستند (یانگ، ۱۹۹۰). به این ترتیب، تداوم طرحواره بریدگی و طرد به دلیل ایجاد نایمی در دریافت محبت و تایید دیگران، فرد را به کام احساس بی‌ارزشی می‌کشاند و فرد ممکن است درگیر احساس شرم در ارتباط با عیب و نقص‌های خود شود. این احساسات ناگوار می‌تواند در پردازش اطلاعات در خصوص ارزش جنسیتی باشد.

همچنین یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که اثر مستقیم طرحواره بریدگی و طرد به صورت مثبت بر جبران افراطی معنادار است، اثر مستقیم قالب فکری زنانه به صورت مثبت بر جبران افراطی معنادار است، اما اثر مستقیم قالب فکری مردانه بر جبران افراطی معنادار نیست. این یافته با نتیجه پژوهش سین‌ها و همکاران (۲۰۱۷) مبنی بر اینکه زنان تمایل به استفاده از سبک‌های مقابله در جهت تغییر دادن واکنش‌های خود در موقعیت دارند، در حالی که مردان از روش‌های ابزار محور بیشتری برای مهار تجربه‌های تنیدگی‌زا استفاده می‌کنند، همسو است. در تبیین این یافته می‌توان اظهار داشت که افراد در اوایل زندگی به منظور انطباق با طرحواره‌ها، پاسخ‌ها و سبک‌های مقابله سازش‌نیافته را به وجود می‌آورند تا مجبور نشوند، هیجان‌های شدید و استیصال کننده را تجربه کنند. افرادی که دارای سبک مقابله جبران افراطی هستند سعی می‌کنند تا حد ممکن با دوران کودکی خود یعنی زمان شکل‌گیری طرحواره متفاوت باشند (یانگ و همکاران، ۱۳۹۸/۲۰۰۳). سبک مقابله جبران افراطی عمدتاً تحت تاثیر طرحواره و قالب‌های فکری جنسیتی است که جبران افراطی به عنوان جایگزینی برای درد ناشی از طرحواره به وجود می‌آید (یانگ، ۱۹۹۰). همچنین قالب‌های فکری جنسیتی به عنوان اهرم فشار رفتار می‌کنند، تحت فشار این اهرم مردان و عمدتاً

زنان دست به رفتارهایی می‌زنند که مهمترین آنها جبران افراطی است. قالب‌های فکری جنسیتی دامی است که بسیاری از افراد در آن اسیر هستند. تشکیل قالب‌های فکری جنسیتی پس‌خوراند طبیعی کاربرد طرحواره‌های جنسیتی است. طرحواره‌های نقش جنسیتی، در دختران از سنین پایین شکل می‌گیرد و زنان به طور منفعل برای سرنوشت جنسیتی خود برنامه‌ریزی می‌شوند (بم، ۱۹۸۱). از آنجایی که روبرو شدن با وقایع تنیدگی‌زا در زندگی هر فرد اجتناب‌ناپذیر است، افراد با طرحواره طرد و بریدگی توانایی کمتری برای مقابله با این موقعیت‌ها داشته و سرسختی پایین‌تری نشان می‌دهند. همچنین افرادی که در قلمرو طرد و بریدگی قرار دارند به درستی و صداقت دیگران اعتمادی ندارند (یانگ و همکاران، ۱۳۸۹/۲۰۰۳).

یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که اثر غیر مستقیم قالب‌های فکری زنانه و مردانه به صورت مثبت بر جبران افراطی با واسطه طرحواره بریدگی و طرد معنادار است. این یافته با نتیجه پژوهش گریوز و همکاران (۲۰۲۱) مبنی بر اینکه زنان از بعد مقابله‌ای متمرکز بر احساسات استفاده می‌کنند و بیشتر از مردان از راهبردهای مقابله حواس‌پرتی، حمایت عاطفی و تخلیه استفاده می‌کنند، همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که اکثر افرادی که از سبک مقابله جبران افراطی استفاده می‌کنند، افرادی سالم به نظر می‌رسند. جنگیدن علیه طرحواره تا زمانی سالم محسوب می‌شود که رفتار با موقعیت تناسب داشته باشد، به احساس‌های دیگران لطمه‌ای وارد نکند و پیامد منطقی داشته باشد. اما جبران افراطی معمولاً در چرخه حمله متقابل گرفتار می‌آید. سبک مقابله جبران افراطی عمدتاً تحت تاثیر قالب‌های فکری جنسیتی است. به بیان بم (۱۹۸۱) هر فرد به عنوان بخشی از ساختار دانش خود، طرحواره جنسیتی، یعنی مجموعه‌ای از تداعی‌های مرتبط با جنس را دارد. طرحواره جنسیتی، زمینه اصلی را برای پردازش اطلاعات بر اساس جنس فراهم می‌کند. در عین حال، کودکان رفتارهای مبتنی بر جنس را به دلیل تحول طرحواره‌هایی

۱۵۶..... نقش واسطه‌ای طرحواره‌ سازش‌ نیافته اولیه بریدگی و طرد در رابطه بین ...

که آنها را در پذیرش چنین رفتارهایی راهنمایی می‌کنند، شکل می‌دهند. در نظریه طرحواره جنسیتی بم، رفتارهای مبتنی جنس نه تنها حاصل تحول شناخت عمومی است، بلکه کودکان طرحواره‌های خاص مربوط به جنس را شکل می‌دهند. طرحواره‌های منفی به این دلیل تداوم می‌یابند که افراد، منطقی نادرست به کار می‌گیرند. در طرحواره بریدگی و طرد تمایل‌ها و نیازهای افراد به حمایت عاطفی به اندازه کافی از جانب دیگران ارضا نمی‌شود و فرد احساس می‌کند که بد، حقیر و بی‌ارزش است؛ یا این که از نظر چهره‌های مهم زندگی آنها، افرادی منفور و نامطلوب به حساب می‌آیند (یانگ و همکاران، ۱۳۸۹/۲۰۰۳). بطور کلی، تداوم طرحواره‌ها با تداوم قالب‌های فکری جنسیتی آسیب‌رسان وابسته به آنها می‌تواند مسبب ایجاد جبران‌های افراطی شود. تداوم طرحواره بریدگی و طرد به دلیل ایجاد نایمنی در دریافت محبت و تایید دیگران، فرد را به کام احساس بی‌ارزشی می‌کشاند. فرد ممکن است درگیر احساس شرم در ارتباط با عیب و نقص‌های خود شود. این احساسات ناگوار می‌توانند در پردازش اطلاعات در خصوص ارزش جنسیتی باشد و افراد به ویژه زنان را ترغیب به جبران افراطی کند.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر استفاده ناگزیر از روش نمونه‌گیری در دسترس بود. همچنین نمونه مورد بررسی عبارت بود از دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب. از این رو، در تعمیم نتایج به سایر جمعیت‌ها باید احتیاط شود. در عین حال، توزیع نابرابر جنس در نمونه مورد مطالعه می‌تواند به نوبه خود نتایج پژوهش حاضر را تحت تاثیر قرار دهد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی روی جمعیت‌های دیگر اجرا شود تا نتایج تکمیلی به دست آید. همچنین پیشنهاد می‌شود جهت شناسایی شیوع قالب‌های فکری جنسیتی، پژوهشی انجام شود تا در تبعیض جنسیتی، به ویژه در خصوص زنان به کار بسته شود. رسانه‌های جمعی از منابع بسیار مهم برای قالب‌سازی

افکار عمومی هستند. این رسانه‌ها می‌توانند نقش مفیدی را در این زمینه ایفا کنند. پیشنهاد می‌شود با بالا بردن سطح آگاهی افراد از طریق برنامه‌های آموزشی تصویرهای واقعی از زنان و مردان به دور از تصورات قالبی را ارائه دهند. آموزش و پرورش به صورت رسمی از اولین پایه‌های آموزشی، قالب‌های فکری جنسیتی را ترویج می‌کند. در نتیجه پیشنهاد می‌شود در کتاب‌های درسی دانش‌آموزان، با به نمایش گذاشتن زنان و مردان در نقش‌های مختلف، از شکل گرفتن این قالب‌ها در ذهن افراد جلوگیری کنند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از تمام شرکت‌کنندگان، به خاطر همکاری ارزشمندشان در اجرای این پژوهش، نهایت قدردانی را داریم.

منابع

ابراهیمی، مرضیه، نعمت طاوسی، محترم. (۱۳۹۷). نقش واسطه‌ای طرحواره‌های سازش‌نایافته اولیه در رابطه بین شخصیت با سرسختی. *مجله روانشناسی و روان پزشکی شناخت*. ۵(۱): ۹۶-۱۱۴.

جزنی، نسرين. (۱۳۸۰). *نگرشی بر تحلیل جنسیتی در ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

علی‌اکبر دهکردی، مهناز (۱۳۸۹). رابطه عملکرد جنسی زنان با سازگاری زناشویی. *مجله علوم رفتاری*. ۴(۳): ۲۰۶-

۱۹۹

یانگ، جفری، کلو سکو، ژانت، ویشار، مارجوری (۱۳۸۹). *طرحواره درمانی*، ترجمه حسن حمیدپور و زهرا اندوز، تهران: ارجمند.

مهدی‌زاده، فاطمه، دره کردی، علی (۱۳۹۹). رابطه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و نگرش به روابط فرازناشویی با میانجی‌گری ابعاد ذهن آگاهی به منظور ارائه مدل. *فصلنامه علمی پژوهشی علوم روانشناختی*.

۱۳۹۹؛ ۱۹(۱۷): ۳۸۳-۳۸۹.

نوربالا، فاطمه، هادی‌بهرامی، احسان، علی‌پور، احمد (۱۳۹۵). اثر پیش‌بین سبک‌های مقابله‌ای اجتناب و جبران افراطی بر سلامت عمومی.

- Aliakbai Dehkordi, M (2010). Relation between women sexual function and marital adjustment. *Journal of Behavioral Sciences*. 4(3): 199-206.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex-typing. *Psychologi Review*, 88(4), 354-364.
- Delcea, C., Enache, A. and Camelia, D. et all. (2017). Assessing maladaptive cognitive schemas as predictors of murder. *International Journal of Mental Health & Psychiatry*, 3(1). Dio:10.4172/2471- 4372.1000142.
- Ebrahimi, M., Nemattavousi, M (1397). The mediating role of early maladaptive schemas in the relation between personality and hardines. *Shenakht Journal of Psychology and Psychiatry*, 5(1): 96-114.
- Graves, BS., Hall, ME., Dias-Karch, C., Haischer, MH, Apter, C (2021) Gender differeces in perceived stress and coping among college students. *PLoS ONE* 16(8): e0255634. doi:10.1371
- Ismaili, A., Afshari, A. The study of the relationship between coping styles and early maladaptive schemas. *5th International Conference of psychology and Social Sciences, Tehran, Iran: 2016*. [In Persian].
- Jazani, n. (2001). *An attitude towards gender analysis in iran*. Tehran: shahid beheshti university press.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Press.
- Mahdyzadeh, F., Darekordi, A (2020). The relation between early maladaptive schemas and attitude to meta-marriage relationships with mediating dimensions of mindfulness in order to present the model. *Journal of Psychological sciences*. 19(87):389-383.
- McDonnell, E., Hevey, D., McCauley, M., Ducray, KN (2018). Exploration of associations between early maladaptive schemas, impaired emotional regulation, coping strategies and resilience in opioid dependent poly-drug users. *Subst use Misuse* 53(2):1-10. Doi: 10.1080/10826084.2018. 1473438
- Noorbala, F., Hadi Bahrami. E., Alipour, A (2016). Predictive effects of avoidance and overcompensation coping styles on general health. *Journal of Health Psychology*. 5(17): 51-62.
- Schmidt, N.B., Joiner, T.E., Young, J.E., & Telch, M.J. (1995). The Schema Questionnaire: Investigation of psychometric properties and the hierarchical structure of a measure of maladaptive schema. *Cognitive Therapy and Research*, 19(3), 295-321.
- Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders*. Sarasota, FL: Professional Resources Press.

- Young, J. E. (1999). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach (rev. ed.)*. Sarasota, FL: Professional Resources Press.
- Young, J. E. & Brown, G. (2001). *Young Schema Questionnaire: Special Edition*. New York: Schema Therapy Institute.
- Young, J. E., Klosko, J. S. and Weishare, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. Arjmand Pub (Text in Persian).

© 2021 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BYNC4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

The Mediating Role of Early Maladaptive Schema Disconnection and Rejection in Relation between Gender Stereotypes and Overcompensation

Mehrnaz Ahmadi^{*1}; Mahsa Sadeghi²

Abstract

The aim of this study was to determine the mediating role of early maladaptive schema disconnection and rejection in relation between gender stereotypes and overcompensation. The research method was descriptive correlational. The statistical population consisted of students of Islamic azad university 228 male and female students in the 99-98 academic year were selected by sampling method available online and the Young Schema Questionnaire short, Bem Sex Role inventory long and Young Compensation inventory responded. The data were analyzed using descriptive statistics and path analysis tools. Results showed that the direct effect of female and male stereotypes on the disconnection and rejection schemas was significant. The direct effect of disconnection and rejection schemas are feminine stereotypes are positively significant on overcompensation. But the direct effect of male stereotypes on overcompensation was not significant. The in direct effect of female and male stereotypes was positively significant on overcompensation through disconnection and rejection schemas. Therefore, it is suggested that mass media and education be use to reduce gender stereotypes.

Keywords: Early maladaptive schema disconnection and rejection, gender stereotypes, overcompensatin.

^{1*} Corresponding Author Assistant Professor of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University South Tehran Branch, Tehran, Iran. M_ahmadi@azad.ac.ir

² Master Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University South Tehran Branch, Tehran, Iran. Mahsa.sadeghi.733@gmail.com